Güneydoğuda Bir İrfan Merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi

İbrahim BAZ*

Özet

Bu makale, Şırnak'ta bulunan Serdahl Tekkesi hakkındadır. Serdahl Tekkesi, Şırnak ili, Cizre ilçesi Bağlarbaşı (Serdahl) köyündedir. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ (ö.1968) tarafından kurulmuştur. Bugün metruk haldedir. Çalışmamızda tekkenin fizikî yapısı, ilmî ve irfânî atmosferi, şeyh olarak görev yapanlar, burada yetişen sûfî ve âlimler ile sosyal hayattaki etkilerini incelemeye çalıştık. Bir külliye şeklinde olan Serdahl'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli âlimlerinden Şeyh Fahreddin Arnâsî, Muhammed Emin Er, Şeyh Halil Serdefi, Seyyid Ali Fındıkî, Abdullah Fırfelî gibi âlimler yetişmişlerdir. Tekke bölgede huzur sağlamak ve sorunları çözmek noktasında önemli bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Cizre, Serdahl, Şeyh Seydâ, Tekke, Güney Doğu

---

A Wisdom Center in South-East: Serdahl Dervish Lodge and Complex Buildings

Abstract

This article is about Serdahl Dervish Lodge. Serdahl Dervish Lodge is in Cizre, Şırnak. İt is founded by Sheikh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî (d.1968). Nowadays it is derelict. In this article, we want to mention about it's building, scientific and wisdom situation, sheikhs and it's situatin in social life of region. Sheikh Fahreddin-i Arnâsî, Muhammed Emin Er, Sheikh Halil Serdefî, Seyyid Ali Fındıkî, Abdullah Fırfelî and some other scholar was learned tasavvuf and other religious knowledge in this complex. And it had been a very important role in peace and solving of problem of region.

Key Words: Cizre, Serdahl, Sheikh Seydâ, Dervish Lodge, Southern East

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı

Giriş

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Anadolu tasavvuf tarihi açısından İstanbul'dan sonra en önemli merkezlerin başında gelmektedir. 1258 tarihinde Bağdat'ın istilası sonrası kuzeye doğru göç etmek zorunda kalan Kâdirî tarîkatının temsilcisi çoğu seyyid aileler tarafından yürütülen tasavvufî hizmetler, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (1826)'den sonra Nakşîbendiliğe doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Bugün Anadolu Nakşî kollarının neredeyse tamamının dayanak noktası bu bölgedir. Buna rağmen bölge tasavvufî hayatı hakkında yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Biz bu çalışmamızda, Cumhuriyet tarihinde Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en önemli irfan merkezlerinden biri olan Şırnak ili, Cizre ilçesine bağlı Bağlarbaşı (Serdahl)[1] köyündeki Serdahl Tekkesi ve tekkenin bölge sosyal hayatındaki yeri hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Serdahl Tekkesi'nin bulunduğu Bağlarbaşı köyü, Cizre-İdil-Mardin yolu üzerinde 12. kilometrede, Düzova (Hoser) köyüne varmadan 1 km. güney istikametindedir. Serdahl Tekkesi olarak tanıtacağımız yapı, esas itibariyle bir külliye hüviyetindedir. Camisi, medresesi, pîr evi, misafirhanesi, mutfağı, hamamları, ahırı vs. bulunan tam bir külliyedir. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ-i Cezerî (ö.1968) tarafından kurulan ve kendisinden sonra gelen oğulları Şeyh Nurullah Seydâ (ö.1985) ve Şeyh Ömer Faruk Seydâ tarafından, Cizre'nin çok sıcak olması itibariye özellikle yaz aylarında kullanılmış olan bir mekândır. Şu an metruk durumda bulunmaktadır ki çalışmanın amaçlarından biri de günden güne yıpranan ve yıkılan yapının fizîkî durumu ve geçmişteki fonksiyonunu

1 Bağlarbaşı köyünün eski ismi Serdahl'dir. Serdahl Kürtçe Bağlarbaşı anlamına gelmektedir.

kayıt altına almaktır. Bu doğrultuda külliyenin gerekli ölçümleri yapılarak krokisi çizilmiştir.

Serdahl Tekkesi, bölgede Kürtçe ismiyle yalnız *Serdahl* şeklinde tanınmakta ve tekke ismi kullanılmamaktadır. Bununla birlikte fonksiyonu itibariyle ele aldığımızda, Serdahl Tekkesi olarak tanıtmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Esas itibariye camiler, Ashab-ı Suffe ile başlayarak İslam tarihi boyunca ilim ve irfanın tedris ve talim merkezi olmuştur.[2] Bilahare müstakil medrese ve tekke merkezleri kurulmuştur. Güneydoğu bölgesinde klasik uygulama genel olarak aynen devam etmiş, medrese ve tekke hizmetleri cami merkezli yürütülmüştür. Yasal olarak 1925 yılından itibaren yasak olması da bu husûsta etkili olmuştur. Bizim Serdahl Tekkesi olarak tanıtacağımız yapı da resmi kayıtlarda Bağlarbaşı Camii olarak geçmektedir. Ancak bölgenin en önemli medrese ve tekkesi konumundadır.

Bu çalışma öncelikle bir saha çalışmasıdır. Çalışma yapılırken, tekke merkezi ve tekkeye bağlı şube tekkeler ve medreseler gezilerek gözlemler kayıt altına alınmıştır. Buna ilave olarak değişik il ve ilçede halen yaşayan ve tekkede bulunmuş kişiler dinlenerek kaydedilen bilgiler karşılaştırmalı olarak incelendikten sonra değerlendirilmiştir.

1. Tarihi ve Fiziki Yapısı

1.1. Tarihi

Serdahl Tekkesi olarak tanıtacağımız Serdahl Camii resmî kayıtlarda Bağlarbaşı Camii olarak geçmektedir. Caminin de içinde bulunduğu geniş arazi, Şeyh Reşid Dırşevî(ö.1868)'nin[3] kızı olan Şeyh Muhammed Saîd Seydâ'nın annesi Halime Hatun tarafından satın alınmıştır. 1860 (h. 1276) tarihinde Cizre'ye bağlı Düzova (Hoser) köyünde doğan

2 Camilerin eğitim, öğretim ve kültür merkezi olarak fonksiyonu hakkında bkz. Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, "Cami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: 1993, VII, 50.

3 Şeyh Reşid Dırşevî ve ailesi hakkında bilgi için bkz. Muhammed Nûrî Eş-Şeyh Reşîd en-Nakşibendî ed-Dırşevî, *el-Kutûfu'l-Ceniyye fî Terâcimi'l- Âileti'd-Dirşeviyye*, Trs.; İbrahim Baz, "Şırnak Bölgesindeki Nakşî Şeyh Aileleri ve İdil'de Yaşayan Mutasavvıflar", *Geçmişten Günümüze Uluslararası İdil Sempozyumu*, (İstanbul: 2011), s.347.

Halime Hatun, güzel ahlakıyla tanınan bir kadındı. Her gün düzenli olarak *Kur'an-ı Kerîm* ve *Delâilu'l-Hayrât* okurdu. Evin günlük işleri ve hayvanları ile meşgul olur, ayrıca şal yapımında kullanılan yün ipliği yapardı. Hatta buradan elde ettiği para ile Şeyh Seydâ'nın tekkesi olarak bilinen *Serdahl Tekkesi*'nin bulunduğu Serdahl köyünden çocukları ve kardeşi Molla Abdulhakim'in çocukları için arsa aldı. Çocukları Şeyh Muhyiddin ve Şeyh Sirâceddin ile köyün sulu arazisinin bulunduğu alanda tarlaya ihata duvarı örerek sebze yetiştirmiştir.[4] Bunun yanında Cizre'nin Kale Mahallesi'nde de kendi çocukları ile kardeşi Abdulhakim ve Şeyh Muhammed Nûrî Dırşevî'nin çocuklarına da birer ev satın aldı. 1931 yılında vefat etti. Mezarı Cizre'deki Şeyh Muhammed Nûrî kubbesi olarak anılan kubbenin avlusunda olup 24 nolu mezardır.[5]

Şeyh Seydâ-i Cezerî, tekkelerin kapatılmasından sonraki süreçte konuyla ilgili yaşanan siyasi sorunlar nedeniyle[6] 1926 yılında Musul'a gitmiş ancak kısa süre sonra 1928 yılında tekrar Cizre'ye dönmüştür. Fakat kanaatimizce şehir merkezinden ve resmî alandan biraz uzak olmak düşüncesi, onun Serdahl'e daha fazla gitmesine ve daha uzun süre kalmasına neden olmuştur. 1920'li yıllardan itibaren kullandıkları Serdahl köyünde zaten bir cami bulunmaktaydı. Zaman içerisinde bu cami etrafında külliye oluşmuştur. Cizre Müftülüğü kayıtlarında bulunan camiye ait Cami Bilgi Formu'nda ve caminin kitabesinde göre inşaat, 1962 yılında tamamlanmıştır. Bu tarih, bir kısım restorasyonların tamamlanma ve resmi açılış tarihi olmalıdır. Zira ifade edildiği üzere zaten aktif olarak kullanılan bir cami bulunmaktaydı.

Şeyh Seydâ-i Cezerî'nin özellikle yaz aylarında kalmayı tercih ettiği Serdahl, Mardin, Batman, Siirt, Van, Ağrı ve Şırnak illeri ile Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki bölgenin en önemli medresesi ve tasavvufî hayatının merkezi konumuna gelmiştir. Aslında Şeyh Seydâ'nın fonksiyonunu artırdığı bu

4 Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî, *Mektûbât*, Haz.: Şeyh Abdussamed el-Farkınî, Ter.: İbrahim Öztürk, (İnegöl: 2008), s. 31. (19 No'lu Dipnot)

5 Şeyh Seydâ, el-Cezerî, *Mektûbât*, s. 11.

6 Şeyh Seydâ, tekkelerin ve medreselerin kapatıldığı süreçte yaşanan sıkıntılardan dolayı bazı zamanlar Cudi Dağı eteklerinde bulunan Çağlayan ve Hebler köylerinde bulunan muhibbinin mihmandarlığında oralarda hatta dağdaki mağaralarda ders vermeye devam etmiştir.

tekke, Basret Şeyhleri olarak tanınan ve Osmanlıların son yüzyılında bölgenin en önemli âlimlerinin hizmet yürütmüş oldukları, Sıbgatullah Arvâsî başta olmak üzere birçok büyük sûfînin sülûkunu tamamladığı köklü bir tekkedir. Medrese geleneği ise daha önceye dayanmaktadır. Şeyh Seydâ'nın 1968 yılında vefatından sonra yerine oğlu Şeyh Nurullah Seydâ geçmiştir. Tekkede görev yapan şeyhler başlığı altında bilgi vereceğimiz Şeyh Nurullah Seydâ, 1985 yılına kadar bu hizmeti yürütürken gerek medrese tahsili gerekse tasavvufî hizmetler boyutunda tekkenin fonksiyonunu artırmıştır. 1985 yılında Şeyh Nurullah'ın vefatını müteakip görevi kardeşi Şeyh Ömer Faruk Seydâ görevi devralmıştır.

1980'li yıllarda bölgede yaşanan sorunlar, bölgenin istisnasız bütün alanlarında ve toplumun bütün katmanlarında etkili olmuştur. Bu husûsta en fazla etkilenenlerden biri de kuşkusuz âlimler ve bunların yürüttükleri medrese ve tekke hizmetleri olmuştur. İşte bu süreçte, 1994 yılında Bağlarbaşı (Serdahl) köyü bütünüyle boşaltılmış ve her şeyiyle birlikte terk edilmiştir. Her ne kadar 2002 yılında tekrar iskâna açılmış olsa da köye 10 aile tekrar dönmüş ancak Serdah Külliyesi hizmete girmemiş ve metruk şekilde kalmıştır.

1.2. Serdahl Külliyesi ve Bağlarbaşı Camii

Tanımlamanın doğru olması amacıyla bütün yapıyı Serdahl Külliyesi, medrese ve tekke bölümün bulunduğu camiyi Bağlarbaşı (Serdahl) Camii şeklinde isimlendirmeyi tercih ettik. Külliye, medrese ve tekke olarak hizmet veren cami, pîr evi, mutfak, misafirhane, ahır, hamam ve abdesthane olmak üzere 7 ana birimden oluşmaktadır.

1.2.1. Cami

Serdahl Camii, ana bina ve avludan oluşmaktadır. Cami bölümü dikdörtgen bir yapıya sahiptir ve dış duvardan 22.143X17.866 metre ölçülerinde olup yaklaşık 395 metrekaredir. Avluya giriş yönüne göre sağ tarafta, caminin üst katına çıkılan beton bir merdiven bulunmaktadır. Merdivenin cami üstüne vardığı bölümün üstü kapatılarak bu bölüm minare olarak kullanılmıştır.

Ayrıca müstakil bir minaresi bulunmamaktadır. Caminin üst kısmı da namaz kılmak için kullanılmıştır. Avlu bölümü ise yamuk şeklindedir. Güneyi 22.143, kuzeyi 18.761, doğusu 25.523, batısı ise 23.912 m. uzunluğundadır. Camiye giriş kapısı ağaçtan yapılmıştır ve avlunun batı yönünde orta kısımdandır. Kuzey yönünde 6 m. eninde ve 19 m. uzunluğunda açık alanda namaz kılmak için bir bölüm bulunmaktadır. Bu alanın özel bir mihrabı ve mihrabın önünde demirden yapılmış 1 m. yüksekliğinde bir sütre bulunmaktadır. Bu bölüm, caminin üstü gibi yaz aylarında kullanılmıştır. Yine avlu içerisinde namaz kılınan bölümün mihrabının sağ tarafında bir havuz bulunmaktadır.

Caminin son cemaat mahalli 6 m. enindedir. Avludan camiye giriş yine ağaç bir kapıdan verilmiştir. Cami mahfili 6 m. eninde, 22.143 m. boyunda olup dört beton direk üzerinde durmaktadır. Mahfile çıkış cami girişine göre sol taraftadır. Minber, beton malzemeden yapılmış olup, zarif işlemeli ağaç bir kapısı bulunmaktadır. Mihrap da minber gibi beton malzeme ile yapılmış sade bir görünüme sahiptir. Etrafında bulunan çinilerden bir kısmı dökülmüştür. Caminin, güney istikametinde 4 altta 4 üste olmak üzere 8, kuzeyinde 5, doğusunda 7, batısında 6 olmak üzere toplam 26 penceresi bulunmaktadır. Cami mahfilinden geçilen özellikle Şeyh Nurullah Seydâ'nın kullandığı bir oda bulunmakta olup oda duvarlarına gömülü olarak 4 adet kitaplık bulunmaktadır.

Caminin bozulmamış olan hat ve tezhipleri, Şeyh Seydâ'nın ilmî icazet verdiği halen Cizre'de yaşayan Mahmud Çorak Hocaefendi tarafından yapılmıştır.

Serdahl Camii, 16.03.2009 tarihli güncellenmiş "Tapu Kayıt Örneği" kayıtlarına göre Şırnak ili, Cizre İlçesi Bağlarbaşı köyünde olarak tespit edilmiştir.[7] Sokağı ibaresinin karşısında, Köyiçi yazılıdır. Yüzölçümü olarak 1270 metrekaredir. Cinsi, "Avlulu Kargir Cami", malik olarak ise "Bağlarbaşı Köyü Tüzel Kişiliği" gösterilmektedir. Yaptıran kişi olarak "Şeyh Seydâ" olduğu belirtilmektedir.[8] Hissesinin "Tam", edinme nedeni "Tapulama"dır. Ada numarası belirtilmemiş, parsel no 14'tür.

7 1985 tarihli Cami Bilgi Formu'nda "Mardin ili Cizre ilçesi Bağlarbaşı köyü" olarak tespit edilmektedir. Çünkü, 1990 yılından önce Cizre ilçesi Mardin iline bağlı idi.

8 1985 tarihli Cami Bilgi Formu.

"Cami Bilgi Formu"na göre, cami kodu: "73.35/811-1022"[9], başkanlıkça belirlenen kritere göre caminin sınıfı "D" dir. Cami 200 metrekare kapalı alan, bahçesi 400 metrekare olmak üzere toplam 600 metrekaredir. Mimari olarak "Betonarme taş yapı" özelliğine sahip, mimarının ise Diyarbakırlı Hamza Usta, cemaat kapasitesinin 2000 olduğu[10] kaydedilmektedir. Lojmanının bulunmadığı ve soba ile ısındığı, ibadete açılış tarihinin "1962", mülkiyetinin "Köy Tüzel Kişiliği", hizmet durumunun "Faal", bir imamhatip ve bir müezzin kadrosu bulunmasına rağmen yalnız imamının bulunduğu ifade edilmektedir. Cemaat sayısı olarak sabah: 10, öğle: 25, ikindi: 25, akşam: 30, yatsı: 30 ve Cuma namazı 110 olarak gösterilmektedir.

6.6.2002 tarihli Cami Bilgi Formu'na göre ise, caminin beş vakit ibadete açık, ana ibadet alanın 300 m2, bahçeli, 4 tuvaletli olduğu ve o tarihte Bağlarbaşı köyünün nüfusunun 150 olduğu kaydedilmiştir. Yazın camiye gelen cemaat sayısının sırasıyla sabah 4, öğle 12, ikindi 15, akşam 13, yatsı 15; kışın sabah 6, öğle 13, ikindi 15, akşam 12, yatsı 15; Ramazan ayında ise sabah 10, öğle 15, ikindi 20, akşam 15, teravih 35 olarak kaydedilmiştir. Kadınların camiye gelmediği, her yaştan erkek cemaatin bulunduğu, yaz aylarında camide Kur'an Kursu açılmadığı, merkezi vaaz sisteminin bulunmadığı ve caminin yabancı turist ziyaretçisinin olmadığı kaydedilmiştir.

Yukarda kaynak olarak kullandığımız, 1985 tarihli Cami Bilgi Formu'nda verilen bilgilerden cemaat sayısı, bütün sözlü kaynaklarımızın verdiği bilgilerle örtüşmemektedir. 2002 tarihli bilgiler ise, köyün sekiz yıllık iskâna kapatılmasından sonra, tekrar dönüşün başladığı yıla aittir ve doğrudur.

1.2.2. Pîr Evi

Pîr evi olarak tanımladığımız yapı, caminin kuzey istikametinde olup avlu ile doğrudan bağlantılı değildir. Bu bölüm giriş, iki oda ve bir banyodan oluşmaktadır. Külliyenin tamamı gibi taş yapıdan oluşmaktadır. Odalarda Şeyh Seydâ tarafından kullanılan, ağaçtan yapılmış zarif iş-

9 Ancak 1985 tarihli Cami Bilgi Formu'nda, o dönemde Cizre'nin Mardin'e bağlı olması nedeniyle Cami Kodu olarak: 4701/811-1022, Şırnak iline bağlandıktan sonra 6.6.2002 tarihinde doldurulan bir başka Cami Bilgi Formu'nda ise "Cami Kütük Defterindeki Numarası"nın karşısında 1023 yazılmış ve 5 vakit namaz kılındığı kaydedilmiştir.

10 1985 tarihli Cami Bilgi Formu.

lemeli duvara gömülü kitaplıklar bulunmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki yapı 4.91X20.05 m. ölçüdedir. Ayrıca mutfak ve depo bölümünün güney istikametinde Şeyh Seydâ'nın günlük olarak kullandığı, zaman zaman halvete girdiği ve özel görüşmeler yaptığı bir odası daha bulunmaktadır.

1.2.3. Mutfak

Pîr evinden çıkışta sağ tarafta bulunmaktadır. Mutfak ile depo arasında giriş merdivenleri bulunmaktadır. Burası ailenin özel mutfağı görevi yanında medrese talebelerine ve tekkeye gelen müridlere yemek pişirilen yerdir. Bayram ve kandil gecelerinde üç bin kişiye ulaşan hatta zaman zaman bu sayıyı geçen misafirlere de yemek burada pişirilirdi. Külliyenin mutfağın güney istikametinde Şeyh Seydâ'nın odası ile cami avlusu arasında ekmek ihtiyacının giderildiği bir de özel fırın bulunmaktaydı. Bugün mutfak bölümü büyük oranda yıkılmış, kısmi olarak 1 metreye varan taş duvarları kalmış, fırın ise bütünüyle yıkılmıştır.

1.2.4. Misafirhâne

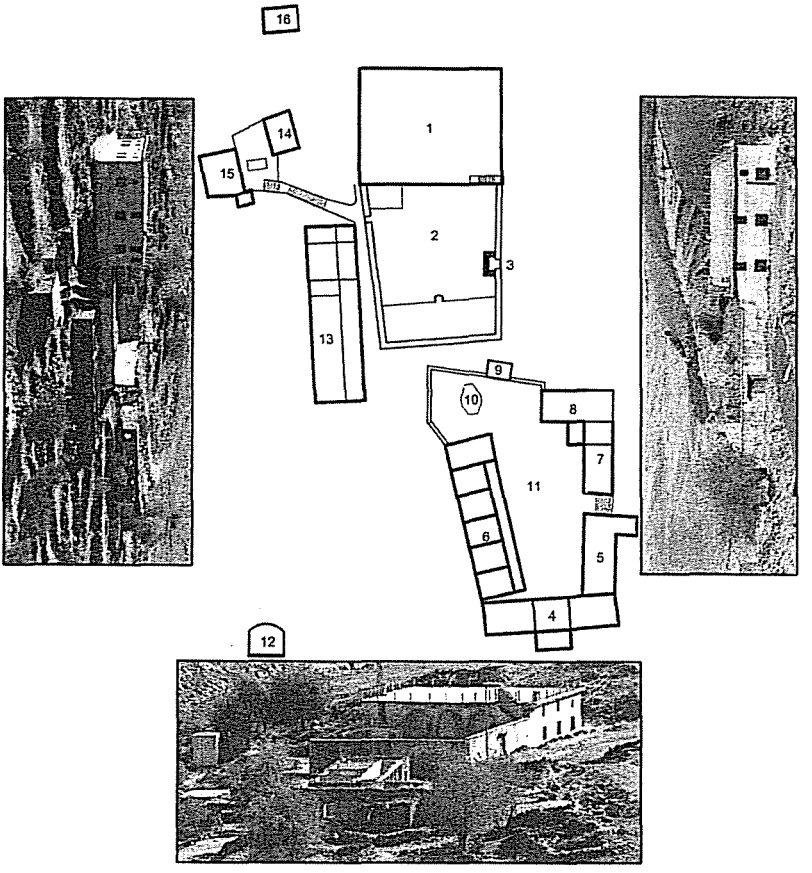
Misafirhane bölümü, külliyeye daha sonra ilave edilmiş ve Şeyh Nurullah Seydâ tarafından yaptırılmıştır. Mutfağın karşısında ve doğu istikametinde olup, 24.478X7.265 ölçülerindedir. Taş duvarları sağlam olmakla birlikte çatısı yıkılmış durumdadır. 6 oda ve bir mutfaktan oluşmaktadır.

1.2.5. Ahırlar

Tekkeye ait hayvanlar yanında, misafirlerin atlarının da kaldığı bu bölüm, cami avlusunun doğu istikametindedir. 25.523X7.558 ölçülerindedir. Beş küçük bir büyük olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. Taş duvarları sağlam olmakla birlikte, çatısı bulunmamaktadır.

1.2.6. Hamam

Külliyenin doğu istikameti boyunca uzanan dere üzerinde kurulmuştur. Külliyeye göre, kuzey doğu istikametindedir. Hamamda çok sayıda özel kabin bulunmaktadır. Taş duvarları sağlam olmakla birlikte tavanı bütünüyle yıkılmış durumdadır.

SERDAHLE TEKKESİ VE KÜLLİYESİ

1 - CAMİ
2 - CAMİ AVLUSU
3 - CAMİ ESAS GİRİŞİ
4 - PİR EVİ
5 - MUTFAK
6 - MİSAFİRHANE
7 - DEPO
8 - ŞEYH SEYDA ÖZEL ODASI
9 - FIRIN
10 - HAVUZ
11 - AVLU
12 - HAMAM
13 - AHIR
14 - KULLETEYN
15 - BAY ABDESTHANE
16 - BAYAN ABDESTHANE

1.2.7. Abdesthâne ve Kulleteyn

Cami avlusunun doğu kısmından açılan bir kapı ile geçilen ve dereye doğru merdivenlerle inilen bu bölümde toplam altı tuvalet bulunmaktadır. Ayrıca merdivenlerin bittiği yerin sağ tarafında halen akmakta olan üç oluklu bir pınar bulunmaktadır. Pınarın sağ tarafında, abdest ve gusül abdesti almak için yapılmış dört bölümden oluşan bir kulleteyn ve güney istikametinde namaz kılmak için bir mihrabın da bulunduğu kapalı bir mekan mevcuttur. Şeyh Seydâ beş vakit namaz öncesi mutlaka kulleteyne girer ve abdest alırdı. Bu uygulamasını asla aksatmazdı. Bu kapalı bölüm ile tuvaletlerin arasında bugün suyu bulunmayan bir havuz bulunmaktadır. Erkekler tarafından kullanılan bu abdesthanenin güney istikametinde ve takriben 25 m. mesafede bayanlara ait bir abdesthane mevcuttur.

2. Tekkede Görev Yapan Şeyhler

Serdahl Tekkesi'nin kuruluşundan itibaren üç şeyh görev yapmıştır. Bunlar, Şeyh Muhammed Sâid Seydâ el-Cezerî (ö. 1968), oğlu Şeyh Nurullah Seydâ (ö. 1985) ve Şeyh Ömer Faruk Seydâ'dır.

2.1. Şeyh Muhammed Sâid Seydâ el-Cezerî (ö. 1968)

Şeyh Seydâ, 1889 yılında Cizre'de doğdu. Henüz bir yaşında iken 1890 yılında babası Şeyh Ömer Zengânî, hacca giderken Cidde'de vefat etti.

Şeyh Seydâ, Cizre ve civarının son yüzyılda yetiştirmiş olduğu en önemli âlim ve şeyhlerinin başında gelmektedir. Zahiri ilimlerdeki yetkinliğin yanında kâmil ve mükemmel bir mürşid olan Şeyh Seydâ, yaşadığı dönem ve sonrasında bölgenin sosyal hayatında da etkili olmuştur. 1925 yılında Tekâyâ ve Zevâyânın Seddine Dair Kanun çıktıktan sonra Güneydoğu ve çevresinde yaşanan sosyal ve siyâsî olaylar nedeniyle birçok âlim ve sûfî Irak ve Suriye'ye göç etmiştir. Bu süreçte Şeyh Seydâ ve ailesi, Şeyh Hüseyin Basretî ve Şeyh Reşîd ed-Dırşevî ahfadının ile birlikte 1926 yılında Musul bölgesine göç etmiştir.[11] Bazı aileler orada kalırken[12]

11 Bu göç, bölgenin üç önemli şeyh ailesi olan Şeyh Seydâ'nın ailesi, dayıları Dırşeviler ile Basretiler (Zibâriler)'in bütün aile olarak göçmesi nedeniyle bölge halkı tarafınca "Fermana Şeyhan-Şeyhlerin Fermanı" şeklinde anılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Şeyh Muhammmed Şefîk ez-Zibârî, Ahvâlü'd-*Dürriyye ve'l-Ahbâru'l-Miskiyye fî silsileti'z-Zibâriyye*, (Musul: 1935).

12 Geri dönmeyenlerden biri de Şeyh İbrahim Hakkı el-Basreti'dir. Şeyh İbrahim Hakkı 1881 yılında Şırnak iline bağlı Gabar dağlarının güneyindeki Basret köyünde doğmuş, 1991 yılında hayatını sürdürdüğü Suriye'de Hulvan'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Bkz. Heyet, *Suriye Evliyaları*, (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2006), s. 402,403;

Şeyh Seydâ, ailesiyle birlikte 1928 yılında tekrar Cizre'ye dönmüştür.

Cizre'deki hizmetlerine ilave olarak Serdahl Camisini yaptıran Şeyh Seydâ, yaşadığı tarihlerde bölgenin en önemli âlim ve sûfisi olarak tanınmıştır. Onlarca büyük âlim ve sûfî yetiştirmiş, camisi olmayan köylere cami yaptırmış ve yetiştirdiği talebelerini oralarda görevlendirmiştir. Şırnak iline bağlı İdil ilçesinde yaptırdığı merkez cami, ilçenin ilk camisi olma özelliğini taşımaktadır.[13] Bölgede yaşayan Süryânî ve Yezîdilerle iyi ilişki içerisinde olmuş, onları sürekli İslam'a davet etmiştir ve birçoklarının Müslüman olmasına vesile olmuştur. Yaşadığı dönemin bölgedeki ilmî ve sosyal yönden en önemli şahsiyeti olarak kabul edilmiştir. 1968 yılında Cizre'de vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.[14] Kerametleri bugün dahi anlatılmaktadır.[15] 1

Şeyh Seydâ, birçok eser kaleme almıştır. Bunlardan tasavvufla ilgili olanlar, *et-Tasavvuf, Ed-Dâbıta fi'r-Râbıta, et-Te'lîf fi'Te'lîf, Tenbîhu'l-Müsterşid, Manzûmeler*'dir. Ayrıca, *Kitabu Ahkâmi'l-Envât, El-Mecmeu's-Sağîr, Et-Tıbbu'n-Nebevî* isimli eserleri bulunmaktadır.[16]

Tarîkat silsilesi şu şekildedir:

1. Şeyh Ömer Zengânî[17]: Şeyh Sâid Seydâ'nın babasıdır.
2. Şeyh Abdülhakîm ed-Dırşevî (1856–1905): Dırşevî ailesinden Şeyh Reşid'in büyük oğludur.
3. Şeyh Muhyiddîn el-Cezerî (ö.1914): Ömer Zengânî'nin oğlu, Şeyh Saîd Seydâ'nin ağabeyidir.
4. Şeyh Muhammed Nûrî ed-Dırşevî (ö.1914): Dırşevî ailesinden Şeyh Reşid'in ikinci oğludur.
5. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî (ö. 1968).

13 İdil Merkez Camii 1949 yılında Şeyh Muhammed Saîd Seydâ tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra 1990'lı yıllarda tadilat geçirmiş ve cami büyütülmüştür. İlk yapılan caminin minaresi bugün caminin içinde kalmıştır.

14 Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Şeyh Molla Fahreddin-i Arnâsi, Zülfikâri'l-Haydari fî Nusreti eş-Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî, (Yazma Eser), s. 5-14.

15 Şeyh Seydâ, müridleriyle birlikte Cizre halkının Cudi Dağı eteklerinde her yıl büyük katılımla gerçekleştirdiği tarihi ve köklü bir geleneği olan panayırlara katılırdı. Şeyh Seydâ, bu panayırlarda yakılan ve insan boyunu aşan ateşin içerisine bazen müridlerinden birkaçını girdirir ve onlar da dakikalarca orada kalırlardı. Bu keramet Şeyh Seydâ'nın değişik zamanlarda gösterdiği bir keramettir. (Kaynak kişi: Dırşevî ailesinden Burhaneddin Munis).

16 Şeyh Seydâ, *Mektûbât*, s. 49.

17 Bu silsilenin Şeyh Ömer Zengânî'den Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye kadar ulaşan silsilesi şu şekildedir: Şeyh Hâlid-i Zibârî, Şeyh Muhammed Ayni, Şeyh Sâlih Subki, Şeyh Hâlid el-Cezerî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî. Bkz. Abdülhakim Yüce, "Cizre'li Şeyh Seydâ ve Tasavvufî Görüşleri", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Ed.: M. Nesim Doru, (Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010) s. 638.

2.2.Şeyh Nurullah Seydâ (ö.1985)

Şeyh Nurullah Seydâ el-Cezerî (ö.12.05.1985):[18] Şeyh Seydâ'nın oğludur. 1949 yılında doğmuş, 1985 yılında 36 yaşında iken Nusaybin yolunda geçirdiği trafik kazası sonucu hayatını kaybetmiştir. Gerçek bir âlim, kâmil bir mürşit olarak bilinmektedir. Genç yaşına rağmen birçok eser kaleme almıştır. Tasavvufla ilgili *"Hizbu'l-Hakâiki'l-İrşâdiyye, Sahîfetü'l-Ma'rife, Esrâru't-Tasavvuf"* isimli eserleri bulunmaktadır.[19]

2.3.Şeyh Ömer Faruk Seydâ

Şeyh Ömer Fâruk Seydâ El-Cezerî: Şeyh Saîd Seydâ'nın oğludur. Halen manevî görevine devam etmektedir. Âlim, âbid ve mürşid-i kâmil olarak tanınmaktadır.[20]

3. Tekkede İlmî ve Tasavvufî Durum: Tekke-Medrese Bütünlüğü

Tekkenin fonksiyonun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde medrese- tekke ilişkilerini çok kısa bir özetle sunmak istiyoruz.

Düşünceler ve yaşam biçimleri doğduğu ve geliştiği havzanın karakteristiğini taşır. Bir bölgede doğal kabul edilen bir düşünce veya davranış bir başka bölgede garip karşılanabilir. Bu farklılıkların tarihî, coğrafî, siyasal ve hatta ekonomik bağlamları bulunmaktadır. Bu unsurlardan azâde ele alınan ve incelenen bir konunun yalnız bir yönüyle değerlendirilmesi söz konusu olabilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi de sosyal ve siyasal hayatta yansımalarını gözlemlediğimiz halen yaşayan çok dilliliğin ve dinliliğin, etnik farklılığın, henüz dağılma süreci yaşayan aşîret algısının izlerini taşımaktadır.

18 Hayatı ve görüşleri hakkında bkz.: Şeyh Seydâ, *Mektûbât*, s. 63-67; Muhammed Göksu, "Muhammed Nurullah Seydâ el-Cezeri'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Tasavvuf Anlayışı", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Ed.: M. Nesim Doru, (Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010), s. 647-661.

19 Muhammed Göksu, "Muhammed Nurullah Seydâ el-Cezeri (1949-1985)'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Tasavvuf Anlayışı", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*,(Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010), s. 647-661.

20 Şeyh Seydâ, *Mektûbât*, s. 68-9.

Medrese-tekke ilişkileri, Osmanlı'dan itibaren payitahtın İstanbul olması nedeniyle ağırlıklı olarak İstanbul merkezli ele alınmış ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak Nizamülmülk medreselerinin belki de son kalıntılarının yaşandığı Güneydoğu Anadolu medreseleri, yüzyıllardır klasik anlamda güçlü bir geleneği sürdürmektedir. Bu medreseler, yüzyıllar boyu hatta Cumhuriyetin ilanından sonra dahi temel eğitim merkezleri olarak görülmüş ve bu anlamda halkın büyük bir teveccühünü kazanmıştır.

Bölgede medreseler anlamında merkez konumunda bulunan Norşin (Güroymak) Ohin (Koyunlu), Tillo (Aydınlar), Hizan, Arvas, Nehri, Serdahl (Bağlarbaşı), Basret, Dırşev, Hazne[21]gibi onlarca merkez medresede yetişen müderrislerin(molla-mele), hocaları tarafından görevlendirildikleri camileri birer şube medrese haline dönüştürmesiyle bölge yüzyıllar boyu güçlü bir ilim merkezi olmuştur. Bu gelenek, dünyada yaşanan sosyo-ekonomik gelişmelerin bölgeye yansıması oranında son yıllarda zayıflamış olmakla birlikte hala varlığını sürdürmektedir. Gözlemlerimize göre halen faal olan 60 civarında medrese bulunmaktadır.

İlim merkezi olarak medreseleri, irfan merkezi olarak tekkeleri kabul edecek olursak, Güneydoğu'da medrese her zaman tekkenin önünde olmuştur. Bu durum özellikle son yüz elli yılda daha bariz şekilde görülmüştür. Hatta denilebilir ki Güneydoğu'da tasavvufî hayat kurumsal anlamda medreseler, kişisel anlamda müderris mürşitler vasıtasıya varlığını idâme ettirmiştir. Bölgede neredeyse istisnası yok denecek kadar yüksek bir oranda, her mürşit aynı zamanda bir müderristir. Ancak her müderris mürşit değildir.

Güneydoğu'da genel olarak imamlar müderris, camiler medrese ve tekke vazifesini görmüştür. İstanbul başta olmak üzere bazı Anadolu şehirlerinde görülen ve tarîkatların özelliğine göre değişen müstakil tekkeler bu bölgede yok denecek kadar azdır.

21 Bugün Suriye'de buluna bir merkez olup, ardından Tel Maruf ve Tel İrfan merkezlerine taşınmıştır.

Medrese-tekke bütünlüğünün sağlanması ağırlıklı olarak Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve halifeleri yoluyla gerçekleşmiştir. Zira "Zülcenaheyh" unvanına sahip Mevlânâ Hâlid, ilim-irfan birlik ve bütünlüğünü sağlayacak bir uygulama ortaya koymuştur. Bölgenin büyük çoğunluğunun Nakşî-Hâlidî olması nedeniyle de medrese-tekke bütünlüğü sağlanmıştır.

Güneydoğu Anadolu'da medrese-tekke münasebetlerini özetleyecek mahiyette birkaç maddeyi şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Medrese ile tekke kültürü iç içedir. Medresenin ve tekkenin başında bulunan kişiye göre farklılık arz etmekle birlikte genel anlamda zâhirî ilimlere verilen değer daha fazladır.

2. Her mürşit aynı zamanda bir müderristir.

3. Tasavvufî icazetler genellikle ilmî icazetten sonra verilmiştir.

4. Bölgedeki köy camileri dâhil hemen her caminin aynı zamanda bir medrese fonksiyonu icra etmiş olması nedeniyle, mürid olanların medrese bilgisi anlamında yüksek oranda bir tahsile sahip oldukları söylenebilir.

5. Bölgede hizmet yürüten şeyhlerin çoğunluğu aynı zamanda müderris olduklarından dolaştıkları camisi olmayan köylere cami yaptırmışlar ve buralara talebelerini imam ve müderris olarak atamışlardır. Böylece nüfuz alanlarını genişletmişlerdir.[22]

Serdahl Tekkesi de Güneydoğu medrese-tekke karekteristiğini bütünüyle taşımaktadır. İstisnaları olmakla birlikte önce medrese ilimleri tahsili verilmiş, müteakiben tasavvufî eğitim başlamıştır. Şeyh Seydâ ve kendisinden sonra gelen şeyhler, medresenin baş müderrisi konumundadır. Onlar aşağıda kısaca hayatlarını vereceğimiz yardımcı müderrisleri yetiştirmişler, bu müderrisler de bilâhare yeni eğitime başlayan ve adına bölgede "fakı"[23] denilen talebelerin eğitimiyle meşgul olmuşlardır. Hatta kendilerine ilmî ve tasavvufî icazet

22 Güneydoğu Anadolu Bölgesi medrese - tekke ilişkileri hususunda daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Baz, "Midyat ve Çevresinde Tasavvuf Kültürü ve Midyatlı Sûfiler" Keşf-i Kadim: Matiate'den Midyat'a (Uluslararası Midyat Sempozyumu'nda Sunulmuş, Yayınlanmamış Tebliğ Metni).

23 Fakı kelimesi, fıkıh kelimesinden gelmektedir. Özel olarak fıkıh, genel olarak ilim talebesi anlamında kullanılmıştır.

verilip görev için atandıkları yerlerden bir program dâhilinde birkaç aylık sürelerle gelerek merkez medrese ve tekke olan Serdahl'de hizmetlerini sürdürmüşlerdir. Tekkenin önemli özelliklerinden biri de taşra şubeler konumunda bulunan medrese ve tekkelerde tahsilini tamamlayarak icazet alma noktasına gelen talebelerin Serdahl'e gelerek icazetlerini şeyh efendiden almalarıdır. Ancak, tasavvufî hilafet şeyh tarafından verilirken, medrese icazeti taşra şubelerde görev yapan müderrisler tarafından da verilmiştir.

4. Tekkede Yetişen Bazı Sûfîler ve Âlimler

Serdahl Tekkesi, yetiştirdiği âlim zatlarla başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere Türkiye'nin birçok bölgesinde hatta yurt dışında etkili olmuştur. Burada yetişen sûfî âlimler bölgede ilimle uğraşsın-uğraşmasın herkesin tanımış olduğu kişilerdir. Serdahl'de yetişen âlimlerden önde gelenleri şunlardır: Molla Ramazan El-Bûtî,[24] Şeyh Fahreddin Arnâsî (Yıldız), Şeyh Halil Serdefî (Aksoy), Şeyh Muhammed Emin Çermukî (Er), Molla Süleyman Hoserî (Bayar),[25] Şeyh Muhammed Sâlih el-Cevvâdî, Şeyh Molla Tâhir-i Hespistî, Molla Abdullah Fırfelî, Seyyid Ali Fındıkî, Molla İbrahim Arabânî, Molla Ahmed Zinârehî, Şeyh Muhammed Ali Ceylanpınârî, Muhammed Beşîr Alakâmîşî (Düzgün), Şeyh Yusuf Kefsûrî (Öz), Şeyh Muhammed Ca'dî el-Amedî, Şeyh Ma'rûf Gercuşî.

Biz bunlardan yalnız üçünün hayatlarını kısaca vereceğiz.

4.1. Şeyh Fahreddin Arnâsî (Yıldız) (1910-1972)

Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî'nin ilmî yetkinliğini takdir ettiği en önde gelen halîfelerinden biridir. Fahreddin Arnâsi, 1910 yı-

24 Said Ramazan El-Bûti'nin babasıdır. Aslen Şırnak ili, Güçlükonak ilçesindendir. Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Said Ramazan el-Bûti, *Babam Molla Ramazan el-Bûti*, (İstanbul: 2006, Kent Yayınları).

25 Recep Özdirek, "Cumhuriyet Döneminde İdil'de Yaşayan Müslüman Din Âlimleri", *Geçmişten Günümüze Uluslararası İdil Sempozyumu*, (İstanbul: 2011), s. 337.

lında Midyat'a bağlı Arnas (Bağlarbaşı) köyünde doğdu.[26] Seyyid nesep olan Şeyh Fahreddin, 14 yaşında medrese tahsilini tamamlamak üzere Batman'a gitti. Tahsilini bölgenin büyük üstadlarından kabul edilen, aynı zamanda tasavvufî yönü de bulunan Silvan'lı Molla Hüseyin Kiçik'in talebesi olan ve Beşirî'nin *Tilmiz* köyünde müderrislik yapan Molla Hasan Tilmizî'nin yanında tamamladı ve ondan icazet aldı. Batman Ulu Camii imamlığı sırasında yaptığı etkili vaazlarla bölge halkının teveccühünü kazanan Şeyh Fahreddin, bu sıralarda manevî açlık hisseder ve Cizreli Şeyh Seydâ'nın yanına giderek 40 yaşlarında ona intisab eder. Seyr-i sülûkunu tamamladıktan sonra 1955 yılında kendisine halifelikle birlikte ilmî icazet de aldı.[27]

"Şeyh Fahreddin-i Batmânî" olarak şöhret oldu. Yazdığı fetvaların sonunda *"El-Miskîn Fahruddîn"* mahlasını kullandı. Şeyh Fahreddin, 62 yaşında iken 1 Şubat 1972 tarihinde vefat etti ve annesinin de metfun bulunduğu Batman yakınlarındaki Korik köyünde defnedildi.

Şeyh Fahreddin, özelllikle fıkıh ilminde otorite kabul edilmiştir. Şeyh Seydâ onun için *"Eğer fetvayı Şeyh Fahreddin verdiyse kaynağına bakmanız gerekmez."* diyerek onun ilmine güvenini ortaya koymuştur. Yüzlerce talebe yetiştiren Şeyh Fahreddin, şeyhinin isteği üzerine kendi çocuklarına da özel ders vermiştir. Hatta kendisinden sonra postnişîn olan Şeyh Nurullah Seydâ ilmî icazeti ondan almış, halen bu hizmeti yürüten Şeyh Ömer Faruk Seydâ ile kardeşi Şeyh Bâki Seydâ ondan ders okumuşlardır. Ayrıca Prof. Dr. Kerim Ünalan, Prof. Dr. Halil Çiçek, Prof. Dr. Abdülaziz Beki ve Yrd. Doç. Dr. Nusrettin Bolelli başta olmak çok sayıda akademisyenin, il müftüsünün, imamın hocasıdır. Damadı Midyat'lı Molla Muhammed Beşir Aksoy ile Molla Şefik Aksoy da talebeleri arasında yer almaktadır.

Velûd bir yazar olan Şeyh Fahreddin'in başlıca eserleri şunlardır: *Cuma Günü ve Cuma Namazı, Keşfu'l-Ğıta Hâşiyetu İmtihani'l-Ezkiyâ, Durretu's-Sadef fi Beyâni Asnâfi'l-Harf, et-Tarsîf fi İlmi't-Tasrîf, el-İstinare fi*

26 Abdülkerim Ünalan, "Molla Fahreddin Batmânî ve İlmî Kişiliği", *İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu*, (İstanbul: 2008),s. 501-520.

27 Şeyh Seydâ, *Mektûbât*, s. 56.

İlmi'l-İstiare, Îsâğûcî fi'l-Mantık, Risaletu'l-vad', el-İ'tisam Hâşiyetu Şerhi'l-İsam Ale'l-Ferideti fi'l-Beyân, Miftâhu'l-Cenne fi Ezkâri'l-Kitâbi ve's-Sünne, Zu'l-Fikâru'l-Hayderî fi'd-difâi ani'ş-Şeyh Seydâ el-Cezerî, El-Kavlu's-Sedîd fi Beyâni Hukmi's-Saydi Bi'l-Bundukati'l- Muttehazeti Mine'l-Hadîd.[28]

4.2.Şeyh Halil Serdefî (Aksoy)[29] (1916-2002)

Şeyh Seydâ'nın önde gelen halifelerinden biri olan Şeyh Halil Serdefî (Aksoy), aynı zamanda şeyhinden ilmî icazet almış âlim bir zat idi. 1916 yılında Batman'a bağlı Bilahşe köyünde dünyaya gelen Şeyh Halil, aslen Becirman köyündendir ki bu köy bütün bölgenin tanıdığı seyyidler diyarıdır.

Şeyh Halil Serdefî, ilk tahsilini babası Şeyh İbrahim'in yanında almıştır. Şeyh İbrahim, Şeyh Ahmed Haznevî'nin hocalarından biridir. Babası vefat ettikten sonra Şeyh Halil, Serdef köyünde on sekiz yaşında iken imamlık yapmaya başladı. Bu dönemde Serdef[30] köyüne ziyarete gelen Seyh Seydâ, Şeyh Halil'i tanıyıp onun Şeyh İbrahim'in oğlu olduğunu öğrenince onun daha iyi yetişmesi için Cizre'ye gelerek kendi medresesinde tahsilini tamamlamasını tavsiye etti. Bunun üzerine evli olmasına rağmen Şeyh Halil, Cizre'ye gitmiş ve Medrese'nin müderrislerinden eski Cizre müftüsü Molla Mahmud Bilge, Molla Abdullah Fırfelî ve Molla Süleyman'ın nezaretinde tahsiline devam etmiş ve son dersleri Şeyh Seydâ'dan okuyarak kendisinden ilmî icazet almış ve tekrar Serdef köyüne dönmüştür.

1953 yılında kendisine tasavvufî hilâfet verildi ve hocası tarafından yine Dargeçit'e bağlı şimdiki ismi Sümer olan Deyvan köyüne ilim ve irşad hizmetlerini yürütmek üzere görevlendirildi. İlmi ve ahlakı ile örnek olan, yaptığı vaazlarla bölgede büyük saygı gören Şeyh Halil, Şeyh Seydâ'nın halifesi olması itibariyle başta Garzan, Botan ve Serhad bölgelerinde aşiretler arası yaşanan sorunlardan, kırgınlık ve küskünlüklere kadar her problemin

28 Ünalan, "Molla Fahreddin Batmânî" s. 501-520; Baz, "Midyat ve Çevresinde Tasavvuf Kültürü ve Midyatlı Sûfiler", (Yayınlanmamış Tebliğ Metni); www.seyhfahreddin.com

29 Şeyh Halil hakkındaki bilgiler, 9 Eylül 2011 tarihinde ziyaret ettiğimiz oğlu Molla Muhammed Beşir Aksoy Hocaefendi ile yaptığımız röportaja dayanmaktadır.

30 Köy Mardin ili Dargeçit (Kerboran) ilçesine bağlıdır ve bugünkü ismi Altıyol olarak değişmiştir. İlçe merkezine 10 km. uzaklıktadır.

çözümü noktasında, üzerinde ittifak edilen bir âlim olarak kabul gördü. Eli bol, gönlü genişti. Tor[31] diye isimlendirilen yaşadığı bölgede sofrasına oturmayan insan azdı.Şeyh Halil, çok sevdiği şeyhinin küçük oğlu Abdullah Veli Seydâ'ya kızını vererek şeyhi ile hısımlık bağı kurmuştur.[32] Şeyh Halil, 8 Şubat 2002 tarihinde vefat etti ve Sümer (Deyvan) köyüne defnedildi.[33]

4.3. Abdullah Fırfelî (1907-1995)

Şeyh Abdullah Fırfelî, 1907 yılında Daner'de dünyaya geldi. Dorik aşiretinden olup babasının adı İbrahim'dir. Henüz bir haftalık bebek iken annesini kaybetti ve sütanneye verildi. Daner'de Seyyid Ali'den Kur'an öğrenimi ile başlayan tahsil hayatı, birçok yerde okuduktan sonra nihayet Molla Süleyman ve Molla Abdülhakîm'in yanında devam etti. Ardından Suriye'ye gitti ve oradan döndükten sonra Şeyh Said Seydâ'dan ilim okudu ve ilmî icâzetini ondan aldı.

Şeyh Abdullah Efendi, Fahreddin-i Batmânî'nin vefatından sonra talebelerine hocalık yaptı. Ardından Cizre'de yaşayan Şeyh Seydâ hazretlerinin vefatından sonra onun çocuklarını ve talebelerini okutma talebi kendisine teklif edilmiş, o da kabul ederek Cizre'de müderrisliğe başlamıştır. Bu sırada evini Fırfel'den taşımamış, 1989 yılında rahatsızlanmaya başlayınca evini Nusaybin'e taşımış ve 1995'te orada vefat etmiştir. Şeyh Abdullah'ın seksen sekiz senelik ömrünün 65 yılından fazlası medreselerde müderrislik yaparak geçmiştir. Müderrislik hayatı boyunca Şeyh Seydâ'nın çocukları Şeyh Nurullah ve Şeyh Ömer Faruk başta olmak üzere yüzlerce talebeyi okutarak[34]onlara icazet vermiştir.[35] Bunun çoğu da Fırfel'dedir. İşte bu münasebetledir ki *Şeyh Abdullah Fırfelî* diye şöhret olmuştur.[36]

31 Tor; Midyat, Dargeçit, İdil, Gercüş ve Nusaybin'in köylerini kapsayan bölgeye verilen isimdir. Bu bölgede yaşayan halka Torî denilir. Tor bölgesine aynı zamanda Turabidin de denilmektedir.Bölge hakkında geniş bilgi için bkz.: Altan Tan, *Turabidinden Berriye'ye* (Aşiretler, Dinler, Diller, Kültürler), (İstanbul: Nûbihar, 2011)

32 Şeyh Seydâ, *Mektûbât*, s. 52.

33 Baz, "Midyat ve Çevresinde Tasavvuf Kültürü ve Midyatlı Sûfiler" Uluslararası Midyat Sempozyumu'nda Sunulmuş, Yayınlanmamış Tebliğ Metni).

34 Şeyh Seydâ, *Mektûbât*, s. 54.

35 İcazet alan talebelerden bazısının isimleri, kendisi, babası ve dedesi ile üç nesil icazet almış olan Abdulbaki Deniz Bey tarafından kaydedilmiştir. Bkz.: Abdulbaki Deniz, "Jiyana Mela 'Ebdullahê Firfêli", *Nûbihar*, 111, 2010, s. 72.

36 Abdulbaki Deniz, "Jiyana Mela 'Ebdullahê Firfêli", s. 70.

Tasavvufî icazet yanında ilmî icazetini de Şeyh Seydâ'dan aldı. Şeyh Abdullah, dini ve tasavvufî ilimleri çok iyi bilmekle birlikte, pozitif bilimlerle dini bilimleri birlikle ele alan ve açıklayan Cizre eski müftülerinden Molla Mahmud'la birlikte bölgenin iki bilge kişisinden biri olarak tanındı. Önemli iki eseri bulunmaktadır. Bunlar ilki fıkıhtan, sünnete, akaid'den tasavvufa kadar çeşitli ilimlerle ilgili 281 soru ve cevaptan oluşan 102 sahife bir eser olan *Kitâbu'l-Es'ileti ve Ecvibe*'dir.[37] Diğeri ise muhabbet, tasavvuf, şeriat-tarîkat-hakîkat-marifet, bazı peygamberlerin hayatları, kaza ve kader, sabır gibi temel konuları içeren *Kitâbu'l-İşârâti ve Beşârât*'dır.[38] Eser, 233 sayfadır.

5. Tekkenin Sosyal Fonksiyonu ve Bölgedeki Etkisi

Serdahl Tekkesi, özellikle Şeyh Seydâ döneminde bölgede hayatın her alanında merkezi bir rol üstlenmişti. Bölgeden kasıt, öncelikle tekke merkeze alındığında namazın kasrını gerektiren 80 km. mesafelik bir daireyi içermektedir. Bu alan kaba bir sınırla batıda Midyat ve köyleri ile Nusaybin ve köyleri, kuzeyde Kerboran (Dargeçit) ve civarı, doğuda Silopi ve Kuzey Irak'ın bir kısmı, güneyde ise Suriye'nin bazı köylerini kapsamaktadır. İşte bu daire sınırları içerisinde miras paylaşımı, tapu işlemleri, kavga ve kan davaları, her türlü asayiş ve ailevî sorunlar başta olmak üzere devlete bağlı organların icra etmesi gereken neredeyse hayata dair her türlü işlem tekkeye gelerek orada çözüme kavuşturulurdu. Tekkede verilen kararın üzerine bir daha söz söylenmezdi. Tekke, bu yönüyle bölgenin kalbi konumunda gözükmektedir.

Bölgede yaşayan ya da görev yapan insanların çoğu başta Şeyh Seydâ olmak üzere tekkede görev yapan şeyhlerin ilmine ve ahlakına büyük saygı göstermiş ve neticede müridi yahut muhibbi olmuşlardı.

Tekkede günlük olarak köy nüfusunun ortalama 10 katı ziyaretçi olurdu. Bu sayı hafta sonunda daha da artardı. Başta Cizre olmak üzere yakın il ve ilçelerden gelenlerle özellikle havaların müsait olduğu dö-

37 Seyyid Mela Abdullah Fırfilî, *Kitabu'l-Es'ileti ve Ecvibe*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2011).
38 Seyyid Mela Abdullah Fırfilî, *Kitâbu'l-İşârâti ve Beşârât*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2010).

nemlerde sayının 500-1000 kişiyi bulduğu olurdu. Bu sayı bayram ve kandil gecelerinde 3000 civarında olurdu ve tekkenin dışına çıkacak şekilde büyük sofralar kurulurdu.

Tekkenin etki alanındaki köylerin birçoğunda, tekkeye gelen misafirlerin ve medresede okuyan talebelerin iaşesinin karşılanması amacıyla bir tarla tahsis edilir ve o tarla imece usulü ekilip biçilerek ürün tekkeye götürülürdü. Bazı köyler tarla tahsis etmek yerine kendi ürünlerinden toplayarak tekkeye götürürlerdi. O dönemlerde bölgede hayvancılığın yaygın olması itibariyle köylüler çoğu zaman küçükbaş hayvanlar da götürürlerdi. Aslında tekkenin de yüzlerce küçükbaş hayvanı bulunmakta idi. Şeyh Seydâ, medresede okuyan talebelere özel ilgi gösterir, tekkenin küçükbaş hayvanlarından, öğrenci sayısına göre koyun yahut keçi vererek hocalarıyla birlikte onları piknik yapmaya gönderirdi. Tekkenin 1960'lı yıllarda bir kamyonu vardı. Kamyon bu ve benzeri hizmetlerde de kullanılırdı.

Maddi hastalıklar yanında manevî hastalıkları olanlar, akıl hastaları, özürlüler, sakatlar, ailesi tarafınca terk edilen çocuklar tekkeye getirilirdi. Bu yönüyle tekke, bir nevi rehabilitasyon merkezi gibi bir rol üstlenmişti. Şeyh Seydâ, yemek esnasında çoğunlukla bu insanların yanında oturur ve onlara kendi elleriyle yemek yedirirdi.

Serdahl Tekkesi, ilmî ve irfânî yönüyle bölgede yaşayan değişik din ve dildeki insanlarla birlikte yaşama konusunda da merkez bir rol üstlenmiştir. Süryânîler, Yezidîler, Ermenîler başta olmak üzere Müslümanlarla birlikte yaşama, aşîretler arası kavgalar ve anlaşmazlıkların çözümü hususunda arabulucu bir rol üstlenmiştir.

6. Sonuç

Serdahl Tekkesi ve Külliyesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Cumhuriyet tarihindeki en önemli ilim ve irfan merkezlerinden biridir. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî (ö.1968) tarafından 1959-1962 yılları arasında yaptırılan bir yapıdır. Medrese ve tekke hizmetlerinin içerisinde bulunduğu cami, pîr evi, mutfak, misafirhane, ahır, hamam ve abdesthâne bölümlerinden oluşmaktadır. Şeyh Muhammed Saîd Seydâ,

Şeyh Nurullah Seydâ ve Şeyh Ömer Fâruk Seydâ, buranın meşâhetini ve müderrisliğini yapmıştır. Şeyh Fahreddin Arnâsî, Muhammed Emin Er, Molla Ramazan el-Bûtî, Şeyh Halil Serdefî, Seyyid Ali Fındıkî ve Abdullah Fırfelî gibi bölgenin büyük sûfî ve âlimleri burada yetişmiştir.

Tekke, aynı zamanda bölgenin sosyal birlik ve bütünlüğünün korunmasında, sorunların çözümünde ve bölgede yaşayan farklı din ve inançtaki insanların huzur içinde yaşamasında önemli bir rol oynamıştır.

Tekkede hizmet yürüten şeyhin öncülüğünde, halifeler ve müderrisler yaz aylarında ortalama üç ay köy köy dolaşarak halkın irşadı hususunda hizmet vermişlerdir. Burada okuyan ve icazet alan talebelerin bir kısmı, tasavvufî hilâfetle birlikte bölgenin değişik il, ilçe ve köylerinde merkeze bağlı olarak şeyh tarafından vazifelendirilmiştir.

Bütün bunların ötesinde Serdahl tekkesinin temsil ettiği, yaşadığı ve yaşattığı tasavvufî hayat tarzı ve düşüncesi, bölge insanının dirliğinin temel unsuru olmuştur. Bugün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan tasavvufî merkezlerin sayısının azalması ve bu merkezlere ilginin eskisiyle mukayese edilmeyecek şekilde düşmüş olması, hiç kuşkusuz bölgede yaşanan sorunların temel sebeplerinden biridir. Bölgedeki medrese ve tekkelerin yeni bir form ile faaliyetlerini devam ettirmesinin bölgenin tarihî köklerine dönüşüne bir imkan sunacağı âşikardır.

Kaynakça

Baz, İbrahim, "Şırnak Bölgesindeki Nakşî Şeyh Aileleri Ve İdil'de Yaşayan Mutasavvıflar", *Geçmişten Günümüze Uluslarası İdil Sempozyumu*, (İstanbul: 2011), s.347.

Baz, İbrahim, "Midyat ve Çevresinde Tasavvuf Kültürü ve Midyatlı Sûfiler" Keşf-i Kadim: Matiate'den Midyat'a (Uluslararası Midyat Sempozyumu'nda Sunulmuş, Yayınlanmamış Tebliğ Metni).

el-Bûtî, Said Ramazan, *Babam Molla Ramazan el-Bûtî*, çev. Abdulhadi Timurtaş, (İstanbul: Kent Yayınları, 2006).

Cami Bilgi Formu (Bağlarbaşı Camii, 1985 tarihli)

Cami Bilgi Formu (Bağlarbaşı Camii, 6.6.2002 tarihli)

Deniz, Abdulbaki, "Jiyana Mela 'Ebdullahê Firfêlî", *Nûbihar*, 111, 2010, s. 72.

Göksu, Muhammed, "Muhammed Nurullah Seydâ el-Cezerî'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Tasavvuf Anlayışı", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri,* Ed.: M. Nesim Doru, (Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010), s. 647-661.

Heyet, *Suriye Evliyaları,* (İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2006), s. 402,403;

Muhammed Nûrî Eş-Şeyh Reşîd en-Nakşibendî ed-Dırşevî, *el-Kutûfu'l-Ceniyye fî Terâcimi'l- Âileti'd-Dirşeviyye,* Trs.

Önkal, Ahmet, Bozkurt, Nebi, "Cami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), 1993, VII, 50.

Özdirek, Recep, "Cumhuriyet Döneminde İdil'de Yaşayan Müslüman Din Âlimleri", *Geçmişten Günümüze Uluslarası İdil Sempozyumu,* (İstanbul: 2011), s. 337.

Seyyid Mela Abdullah Fırfılî, *Kitabu'l-Es'ileti ve Ecvibe,* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2011).

Seyyid Mela Abdullah Fırfılî, *Kitâbu'l-İşârâti ve Beşârât* , (İstanbul: Ravza Yayınları, 2010).

Şeyh Molla Fahreddîn-i Arnâsî, Zülfikâri'l-Haydarî fî Nusreti eş-Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî, (Yazma Eser), s. 5-14.

Şeyh Muhammed Saîd Seydâ el-Cezerî, *Mektûbât,* Haz.: Şeyh Abdussamed el-Farkınî, Ter.: İbrahim Öztürk, (İnegöl: 2008), s. 31. (19 No'lu Dipnot)

Şeyh Muhammmed Şefîk ez-Zibârî, Ahvâlü'd-*Dürriyye ve'l-Ahbâru'l-Miskiyye fî silsileti'z-Zibâriyye,* (Musul: 1935).

Tan, Altan, *Turabidinden Berriye'ye* (Aşiretler, Dinler, Diller, Kültürler), (İstanbul: Nûbihar, 2011)

Ünalan, Abdülkerim "Molla Fahreddin Batmânî ve İlmî Kişiliği", *İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu,* (İstanbul: 2008),s. 501-520.

www.seyhfahreddin.com

Yüce, Abdülhakim, "Cizre'li Şeyh Seydâ ve Tasavvufî Görüşleri", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri,* Ed.: M. Nesim Doru, (Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010) s. 638.